

EIM
onderdeel van Pantela

Financieringsmonitor 2010

Grote bedrijven, meting augustus 2010

Ro Braaksma
Lia Smit

Zoetermeer, 21 september 2010

Dit onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij EIM bv. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldiging en/of openbaarmaking in welke vorm dan ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van EIM bv. EIM bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with EIM bv. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of EIM bv. EIM bv does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	4
2	Inleiding	5
2.1	Aanleiding	5
2.2	Doel van het onderzoek	5
2.3	Onderzoeksverantwoording	5
3	Kenmerken onderzochte bedrijven	7
4	Zoeken naar vreemd vermogen	9
4.1	Al dan niet zoeken van financiering, en motieven	9
4.2	Al dan niet <u>krijgen</u> van de gezochte financiering	11
4.3	Overheidsgarantieregelingen en hun bekendheid	15
4.4	Aanpassing van de kredietvoorwaarden door banken	16
4.5	Financieringsbehoefte voor het komende halfjaar	18
5	Solvabiliteit en (extra) eigen vermogen	22
5.1	Solvabiliteit	22
5.2	Extra eigen vermogen	22
Bijlagen		
I	Concernonderdelen en zelfstandige bedrijven	26
II	De vijf sectoren	27

1 Samenvatting

Van de bedrijven met 200 of meer werknemers heeft 15% aanvullende financiering gezocht in de periode vanaf februari. Dat is minder dan bij de vorige meting: 21%.

'Niet nodig' is de belangrijkste reden om géén financiering te zoeken. Financiering binnen concernverband is de tweede, genoemd door één op de drie. Zij zoeken daarom ook minder vaak financiering dan zelfstandige ondernemingen.

Van de concernbedrijven heeft 11% recent financiering gezocht, van de zelfstandige ondernemingen 28%. Die is merendeels bestemd voor additionele investeringen: vaker dan bij concernbedrijven. Verreweg de meeste vinden financiering voor het gewenste bedrag.

Méér bedrijven zoeken ten opzichte van de vorige meting financiering voor additionele investeringen: een voortzetting van de eerder al gesignaleerde trend. Ook wordt nu meer geïnvesteerd in nieuwe activiteiten en overnames.

Vier op de vijf bedrijven die financiering vragen krijgt die ook. Het is ten opzichte van de vorige meting wat makkelijker geworden om financiering te krijgen.

Volgens bedrijven verwijst de bank bij afwijzingen meestal naar een te groot geacht risico, maar zelf wijzen zij wat vaker op het restrictieve beleid van de bank(en) die zij hebben benaderd. Tweederde van de aanvragen wordt binnen drie maanden afgehandeld.

Bedrijven zoeken ten opzichte van de vorige meting vaker lagere bedragen. Grotere bedrijven zoeken wat vaker bedragen van € 25 miljoen en meer, en wenden zich daarvoor naast hun huisbank ook tot andere banken, c.q. tot een consortium of syndicaat.

Banken bieden nu vaker overheidsgarantieregelingen aan, al is dit nog steeds een minderheid van alle aanvragen.

Bedrijven die financiering aanvragen melden veel vaker aanpassing van de kredietvoorwaarden door banken dan zij die géén financiering hebben aangevraagd. Overigens is het aantal aanpassingen afgenomen ten opzichte van de vorige meting. Wèl betreft het merendeel van de aanpassingen een verscherping van de voorwaarden.

Van alle bedrijven verwacht 16% behoefte aan financiering in het komende half jaar: iets minder dan bij de vorige meting, maar op het niveau van de realisatie in het afgelopen half jaar. Additionele investeringen, met name in bedrijfsmiddelen, zijn het voornaamste doel. Deze categorie groeit duidelijk ten opzichte van de vorige meting.

De solvabiliteit is ten opzichte van de vorige meting licht toegenomen: van gemiddeld 37% naar 39%. Kanttekening: dit impliceert niet zonder meer een verbetering, aangezien het ook kan duiden op een lager balanstotaal.

Slechts 3% van de bedrijven heeft het afgelopen half jaar gezocht naar extra eigen vermogen, en 4% heeft plannen in die richting voor de komende periode.

2 Inleiding

2.1 Aanleiding

De recessie in Nederland is voorbij, maar dat geldt nog niet voor de gevolgen van de financiële crisis die daaraan voorafging, en voor zijn mogelijke impact op de financierbaarheid van het bedrijfsleven. Veel bedrijven hebben nog steeds moeite om te overleven en om financiering te vinden. Het Ministerie van Economische Zaken wil dienaangaande de vinger aan de pols houden, en heeft EIM gevraagd een Financieringsmonitor Grote Bedrijven uit te voeren. Na een pilot in 2009 heeft een eerste meting plaatsgehad in februari 2010, en een tweede recent, in augustus 2010. In deze rapportage wordt de situatie in augustus zoveel mogelijk vergeleken met die van februari van dit jaar.

2.2 Doel van het onderzoek

Inzicht verkrijgen in de huidige liquiditeits- en vermogenspositie van bedrijven met 200 en meer werknemers in Nederland in vijf sectoren, namelijk:

- industrie
- bouw
- handel en horeca
- vervoer, opslag en communicatie
- dienstverlening

En verder, inzicht verkrijgen in verwachte ontwikkelingen in de liquiditeits- en vermogenspositie van bedrijven met 200 en meer werknemers in het komende half jaar.

2.3 Onderzoeksverantwoording

In augustus 2010 hebben 500 bedrijven met 200 of meer werknemers vragen beantwoord over hun financiering en eventuele financieringsproblemen. Ze zijn afkomstig uit alle sectoren van het private bedrijfsleven, met uitzondering van de primaire sector (landbouw en visserij), en onderwijs, zorg en welzijnsinstellingen. In deze sectoren zijn in totaal zo'n 2.000 grote bedrijven aanwezig, waarvan dus bijna een kwart aan het onderzoek heeft meegewerkt.

Er is per sector een aantal bedrijven in de steekproef opgenomen in overeenstemming met het aantal in de populatie. De bedrijven zijn getrokken uit het bestand van de Kamers van Koophandel. Zie het volgende hoofdstuk en met name Tabel 1.

De vragen zijn beantwoord door financieel directeuren, CFO's, controllers en hoofden van financiële en 'treasury'-afdelingen van die bedrijven.

Om uiteindelijk 500 respondenten te bereiken, zijn in totaal 1.275 bedrijven benaderd. Daarvan vielen er 91 af, omdat zij niet behoorden tot de doelgroep van grote bedrijven in het private bedrijfsleven, en 475 die om uiteenlopende redenen onbereikbaar bleken¹. Er resteren dan nog 800, van wie er 300 hebben geweigerd: 38% Dit is een vrij aanzienlijke uitval wegens weigering, maar wel wat minder dan bij de meting in februari van dit jaar.

¹ Inclusief een flink aantal 'vakantiegangers'.

Een vergelijking van respondenten met weigeraars op twee kenmerken, namelijk bedrijfsgrootte (aantal werknemers) en sector, suggereert een beperkte mate van 'selectief weigeren'. Grotere bedrijven zijn bij de weigeraars oververtegenwoordigd, evenals handel, horeca, en dienstverlening: bij bedrijven met meer dan 1.000 werknemers weigert 48%, tegen 36% bij bedrijven tot 500 werknemers, en bij industrie en bouw weigert 31%, tegen 43% in handel, horeca en dienstverlening. Er zijn geen aanwijzingen dat een ongelijke verdeling van de weigeringen de resultaten van het onderzoek hebben beïnvloed.

In februari 2010 is de financieringsmonitor van start gegaan (afgezien van een pilot aan het eind van 2009). Waar mogelijk en zinvol worden de uitkomsten vergeleken met die van nu, om mogelijke ontwikkelingen zichtbaar te maken. Vergelijking met de pilot van 2009 is minder zinvol wegens te geringe aantallen: het gaat in totaal om 200 bedrijven, waarvan er 26 financiering hebben gezocht buiten de bestaande kredietfaciliteiten.

3 Kenmerken onderzochte bedrijven

Krap de helft van de deelnemers aan het onderzoek heeft minder dan 1.000 mensen in dienst, ruim de helft 1.000 of meer: zie Tabel 1. Industrie en dienstverlening zijn het sterkst vertegenwoordigd, maar deze twee zijn in de populatie (alle grote bedrijven in Nederland) zelfs goed voor tweederde. Om te zorgen voor voldoende aantallen per bedrijfstak zijn bouw en transport oververtegenwoordigd¹. Zie Tabel 2.

Tabel 1 Bedrijfsgrootte van de onderzochte bedrijven in werkzame personen (N = 500)

<i>Bedrijfsgrootte (aantal werkzame personen)</i>	<i>Aandeel</i>
200 tot 250	10%
250 tot 500	22%
500 tot 1.000	12%
1.000 tot 2.000	11%
2.000 of meer	45%
totaal	100%

Bron: EIM, augustus 2010

Tabel 2 De onderzochte bedrijven naar sector (N = 500)

<i>Sector / bedrijfstak</i>	<i>aandeel in steekproef</i>	<i>aandeel in populatie</i>
Industrie	28%	34%
Bouw	15%	8%
Handel en horeca	14%	19%
Transport en communicatie	12%	8%
Dienstverlening (excl. financiële dienstverlening)	31%	31%
Totaal	100%	100%

Bron: EIM, augustus 2010

In de transport- en de dienstensector liggen de omzetten vaker beneden de €50 miljoen, in handel en horeca is de tussencategorie met omzetten tussen €50 en 250 miljoen het sterkst vertegenwoordigd. In de dienstverlening is een bedrijf gemiddeld wat kleiner, in de industrie wat groter. Zie Tabel 1 en Tabel 3.

¹ Voor deze 'over-sampling' van sectoren die anders met te weinig gevallen in het onderzoek zouden zijn vertegenwoordigd is gekozen in overleg met het ministerie van EZ. Bij de analyse is voor deze oververtegenwoordiging gecorrigeerd door middel van weegfactoren: de ratio van de verhouding per sector in de populatie (op basis van CBS-gegevens) en de verhouding per sector bij de onderzochte bedrijven.

Tabel 3 Bedrijfsgrootte van de onderzochte bedrijven naar omzetklasse (N = 476¹)

<i>Bedrijfsgrootte (omzetklasse)</i>	<i>Aandeel</i>
minder dan € 25 miljoen	7%
€ 25 tot € 50 miljoen	11%
€ 50 tot € 100 miljoen	17%
€ 100 tot € 250 miljoen	21%
€ 250 tot € 500 miljoen	23%
€ 500 tot € 1 mld.	11%
€ 1 tot € 5 mld. en meer	5%
€ 5 tot € 10 mld.	5%
€ 10 mld. en meer	0%
totaal	100%

Bron: EIM, augustus 2010.

Het grootste deel van de onderzochte bedrijven maakt deel uit van een concern en is dochter van een moederbedrijf. Eén op de drie maakt deel uit van een in het buitenland beursgenoteerde onderneming. Beursgenoteerde bedrijven in het binnenland zijn buiten dit onderzoek gebleven. Zie Tabel 4.

In de dienstverlening ligt het percentage bedrijven dat deel uitmaakt van een concern het laagst: 60%. In de industrie is dit 84%, maar de overige sectoren blijven hier niet ver bij achter.

Van de bedrijven in de industrie maakt 46% deel uit van een beursgenoteerde onderneming in het buitenland, in de dienstverlening 26%, de overige sectoren zitten hier tussenin.

Tabel 4 De onderzochte bedrijven: zelfstandig versus dochterbedrijf (N= 500)

<i>Zelfstandigheid</i>	<i>aandeel</i>
dochterbedrijf / concernonderdeel	73%
zelfstandige onderneming	27%
onderdeel van een (in het buitenland) beursgenoteerd bedrijf	33%
géén onderdeel van een (in het buitenland) beursgenoteerd bedrijf	67%
totaal	100%

Bron: EIM, augustus 2010.

¹ Niet alle ondernemingen hebben de vraag naar hun omzet kunnen of willen beantwoorden.

4 Zoeken naar vreemd vermogen

4.1 Al dan niet zoeken van financiering, en motieven

Van alle bedrijven heeft slechts 15% aanvullende financiering gezocht in de periode vanaf februari 2010. Dat is duidelijk minder dan bij de vorige meting in februari: toen was dit nog 21%.

Géén financiering gezocht

Voor tweederde van de grote bedrijven is 'geen behoefte' de belangrijkste reden om geen financiering te zoeken. Maar ook voor één op de drie speelt financiering binnen concernverband een rol: zie Tabel 5. Meer lenen onder bestaande krediet- of leasefaciliteiten wordt ook nog genoemd. Andere redenen om geen financiering te zoeken worden slechts enkele malen genoemd en zijn uiteenlopend, zoals een opdrachtgever die (voor)financiert of 'meer aflossen'.

Concernonderdelen zoeken minder vaak financiering

Veel bedrijven maken deel uit van een concern, waarbij het moederbedrijf vaak een grote of zelfs doorslaggevende rol speelt als het gaat om financiering. De zelfstandige ondernemingen uit het onderzoek zoeken dan ook aanzienlijk vaker financiering dan de dochterbedrijven: respectievelijk 28% tegen 11%. Dit verschil kwam ook al uit de voorgaande meting: toen was het 36% bij zelfstandige ondernemingen tegen 11% bij dochterbedrijven. Zie Bijlage 1, Tabel 19 voor een overzicht van de verschillen tussen concernonderdelen en zelfstandige bedrijven.

Motieven om financiering te zoeken

De belangrijkste redenen om wél financiering te zoeken zijn additionele investeringen en werkkapitaal: zie Tabel 5. Ten opzichte van de vorige meting in februari 2010 is het aandeel van degene die financiering zoeken ten behoeve van additionele investeringen duidelijk toegenomen: van 41 naar 54%¹. Werkkapitaal is bij beide metingen in 36% van de gevallen de bestemming. Herfinanciering van bestaande leningen wordt nog wel genoemd, maar veel minder dan bij de voorgaande meting. Dit is een voortzetting van de trend die zich al aftekende bij een vergelijking met de resultaten van het in 2009 gehouden pilot-onderzoek.

Bestemming van de financiering

De bestemming van de financiering verschuift licht ten opzichte van augustus vorig jaar: minder herfinanciering van bestaande leningen of herstructurering van de balans, meer werkkapitaal, huisvesting en aanschaf van bedrijfsmiddelen. Groei, overnames en innovatie blijven als bestemming ongeveer op hetzelfde niveau.

¹ Hierbij uiteraard wél de kanttekening dat het gaat om 54% van de 15% die financiering heeft gezocht.

Tabel 5 Zoeken van financiering en waarvoor, dan wel niet zoeken van financiering, en waarom niet (N= 496)

<i>Categorie</i>	<i>meting februari</i>	<i>meting augustus¹</i>
vanaf februari 2010 aanvullende financiering gezocht buiten de bestaande kredietafspraken	21%	15%
w.v. voor herfinanciering van bestaande leningen	23%	13%
w.v. voor additionele investeringen	41%	54%
w.v. voor herstructurering van bestaande leningen	6%	2%
w.v. voor herstructurering t.b.v. verhoging solvabiliteit	5%	2%
w.v. voor werkkapitaal	36%	36%
w.v. voor andere doelen	21%	9%
<u>geen</u> aanvullende financiering gezocht	79%	85%
w.v. wegens geen behoefte	81%	69%
w.v. wegens financiering door moederbedrijf	11%	33%
w.v. wegens meer lenen binnen bestaand krediet of leasefaciliteit	3%	4%
w.v. andere reden	5%	3%

Bron: EIM, augustus 2010.

Bij iets meer dan de helft van de zoekers naar aanvullende financiering uit Tabel 5 gaat het om een bedrag van minder dan € 10 miljoen, gelijk verdeeld over de daarbinnen onderscheiden categorieën. Bij ruim één op de vijf bedrijven gaat het om tenminste € 50 miljoen.

Additionele investeringen

Aanschaf van bedrijfsmiddelen is de meest genoemde bestemming voor additionele investeringen waarvoor men financiering wil zoeken, gevolgd door overnames en huisvesting. Daarnaast worden start van een nieuw bedrijf en innovatie

¹ De percentages van het doel waarvoor men financiering heeft gezocht (herfinanciering, additionele investeringen, etcetera) zijn percentages van de bedrijven die financiering hebben gezocht: de 15% van de bovenste regel. Voorbeeld: 13% van de zoekers van aanvullende financiering in de periode februari tot augustus 2010 heeft die nodig voor herfinanciering van bestaande leningen, 54% voor additionele investeringen. Het gaat dan om 2% en 8% van alle bedrijven uit het onderzoek: respectievelijk 13% en 54% van 15% die aanvullende financiering heeft gezocht. De percentages tellen op tot méér dan 100%, omdat meer antwoorden mogelijk waren.

nog een aantal malen genoemd¹. Ten opzichte van de meting in februari vallen de toegenomen investeringen op in nieuwe activiteiten en overnames: toen werd dit slechts een enkele maal genoemd als doel van de beoogde financiering.

Additionele investeringen zijn voor zelfstandige ondernemingen vaker een reden om extra financiering te zoeken dan voor dochterbedrijven: 69% bij zelfstandige tegen 41% bij dochterbedrijven.

4.2 Al dan niet krijgen van de gezochte financiering

Verreweg de meeste aanvragers van financiering hebben het gewenste bedrag ontvangen. De overige hebben minder dan het gewenste bedrag gekregen (11%) of zagen hun aanvraag afgewezen (7%). Bij één op de zes bedrijven loopt de aanvraag nog. Zie Tabel 6.

Een vergelijking van de uitkomsten met die van de meting in februari laat nauwelijks verschillen zien.

Reden van afwijzing

De reden die *de bank* volgens de betrokken respondenten heeft gegeven voor afwijzing of niet volledig honoreren van het gevraagde krediet is meestal (9 van 13 gevallen) een als te hoog ingeschat risico. Verder zijn er twee met een niet haalbaar onderpandvereiste, één met een als te hoog beschouwde schuld, en één die 'verscherpte procedures' van de bank aanwijst als reden.

Aan de financiële managers van het onderzoek is ook gevraagd waarom de aanvraag *volgens henzelf* is afgewezen. Ook dan is de beoordeling door de bank als 'te risicovol' een belangrijke reden, genoemd door de helft. De andere helft noemt vooral het beleid van de bank. Enkele citaten:

- "De bank wilde 40% geven, dat vonden wij te weinig"
- "Geen idee, volgens mij was het appeltje eitje. Vier jaar geleden had ik het bij de eerste de beste bank gekregen"
- "Bij de bank zien ze de grond-, weg- en waterbouw als *bouw*. Ons probleem is dat het in de woning- en utiliteitsbouw slecht gaat. *Wij* doen het redelijk goed, maar de banken maken geen onderscheid"
- "Banken zijn huiverig geworden voor het verstrekken van kredieten. Dat komt door de manier waardoor ze aangestuurd worden"
- "Banken houden elkaar hand boven het hoofd. Ze zijn terughoudend met financieringen naar het bedrijfsleven toe"
- "De bank vond de mogelijkheid om de rente te verhogen en daar mee geld te genereren"

Kortom, waar de bank verwijst naar de risico's, noemen de aanvragers wat vaker het restrictievere beleid van de bank(en) die zij hebben benaderd met een kredietaanvraag.

¹ Het gaat om 36 bedrijven, waarvan 15 aanschaf van bedrijfsmiddelen noemen, 10 overname van een bedrijf(sdeel), 8 huisvesting, 6 innovatie, en 5 starten van een nieuw bedrijf. Er waren hier meer antwoorden mogelijk, zodat de optelling boven het totaal van 36 bedrijven uitkomt.

Tabel 6 al dan niet krijgen van financiering, en bedrag

<i>Financiering en bedrag</i>		<i>februari 2010</i>	<i>augustus 2010</i>
	<i>Aantal:</i>	<i>102</i>	<i>75</i>
gewenste bedrag gekregen		66% (75%) *	68% (82%)
minder dan het gewenste bedrag		9% (15%)	10% (11%)
geen financiering gekregen		15% (10%)	5% (7%)
aanvraag loopt nog		10%	17%
totaal		100%	100%
<i>Bedrag kredietaanvraag</i>	<i>Aantal:</i>	<i>97</i>	<i>71</i>
Minder dan € 2 miljoen		18%	16%
€ 2 tot € 5 miljoen		17%	26%
€ 5 tot € 10 miljoen		17%	9%
€ 10 tot € 25 miljoen		16%	24%
€ 25 tot € 50 miljoen		10%	12%
€ 50 tot € 150 miljoen		15%	13%
€ 150 tot € 300 miljoen		4%	1%
€ 300 miljoen en meer		3%	1%
totaal		100%	100%

* *Toelichting: percentages tussen haakjes zijn exclusief de nog lopende aanvragen.*

Bron: EIM, augustus 2010

Anders dan bij de vorige meting is er geen enkele aanwijzing dat bedrijfsomvang de kans op honorering van een financieringsaanvraag vergroot of verkleint. Zelfstandige ondernemingen hebben wat vaker dan dochterbedrijven de gevraagde financiering gekregen (86% tegen 76%), maar dit verschil moet gelet op het geringe aantal observaties met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Waarvoor zoeken (gedeeltelijk) afgewezen aanvragers financiering?

Er is geen aanwijzing dat bij afgewezen aanvragen voor een ander doel financiering is gezocht dan bij toegewezen aanvragen. Wèl is er een indicatie dat *gedeeltelijk* toegewezen financieringsaanvragen vaker (extra) werkkapitaal als doel hadden¹.

Gevraagde bedrag

Het gewenste bedrag hangt uiteraard samen met de omzetklasse van de aanvrager. Vijf op de zes bedrijven met een omzet tot € 50 miljoen vraagt bedragen tot € 10 miljoen. Bedrijven met een omzet tussen € 50 en € 250 miljoen vragen in de helft van de gevallen méér dan € 10 miljoen, en bedrijven met een omzet vanaf €250 miljoen zelfs vrijwel uitsluitend. De gevraagde bedragen verschillen

¹ Kanttekening bij de indicatie: slechts 13 bedrijven hebben de gezochte financiering niet (5) of slechts gedeeltelijk (8) gekregen. Een verschil van 20% is in het geval van afgewezen aanvragen een verschil van één respondent. De aantallen zijn dus te gering voor echte conclusies. De indicatie met betrekking tot werkkapitaal als doel bij gedeeltelijk toegewezen aanvragen is gebaseerd op 5 die dit antwoord gaven op 8 totaal. Van alle gevallen (toegewezen of -al dan niet gedeeltelijk- afgewezen) is dit 36%: zie Tabel 5.

niet tussen zelfstandige ondernemingen en dochterbedrijven binnen een groter concern.

Uit de ontwikkeling ten opzichte van de meting in februari (zie de percentages tussen haakjes in Tabel 6) kan worden afgeleid dat het voor grotere bedrijven wat makkelijker is geworden om financiering te krijgen.

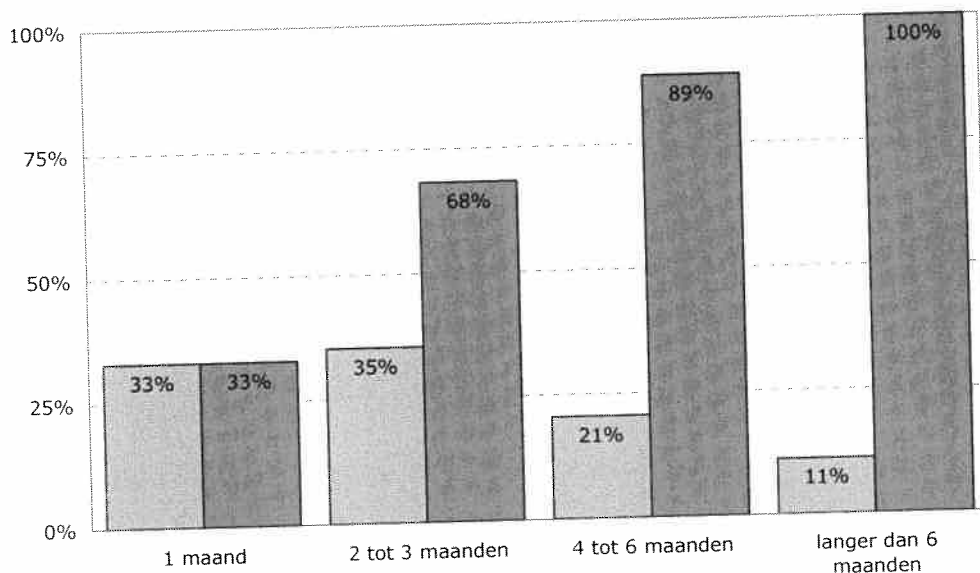
Doorlooptijd behandeling financieringsaanvraag

Van de aanvragen wordt tweederde binnen drie maanden afgehandeld. Bij 11% duurt het een half jaar of langer: zie Figuur 1.

Bij grotere bedragen is de doorlooptijd bij de afhandeling van de financieringsaanvragen wat langer dan bij kleinere.

Anders dan bij de vorige meting (februari 2010) duurt de afhandeling voor dochterbedrijven niet langer dan voor zelfstandige ondernemingen.

Figuur 1 doorlooptijd behandeling financiering

Toelichting: links staat telkens het aandeel met een bepaalde doorlooptijd, rechts het totale aandeel dat binnen deze tijd uitsluitend heeft op zijn aanvraag (cumulatief). Voorbeeld: in 21% van de gevallen duurt het vier tot zes maanden vóór men zekerheid heeft; in 89% heeft men (dus) binnen zes maanden zekerheid. Gebaseerd op n = 72.

Bron: EIM, augustus 2010

Bron van financiering

De belangrijkste bron van financiering is de eigen huisbank van het bedrijf met een aandeel van ruim tweederde. Op de tweede plaats staan andere banken dan de eigen huisbank, of een consortium van banken (44%). Andere bronnen worden weinig genoemd. De openbare kapitaalmarkt werd bij de vorige meting nog enkele malen genoemd, maar bij de laatste meting niet meer. Onder 'anders' vallen moederbedrijf (vier maal genoemd), informele beleggers (tweemaal genoemd), NIBC, leasemaatschappij, aandeelhouder en obligatie-uitgifte (elk eenmaal genoemd). Zie verder Tabel 7.

Zowel bij concernonderdelen als bij volledig zelfstandige ondernemingen slaagt het merendeel bij zijn huisbankier. Bij zelfstandige ondernemingen ligt het per-

centage iets hoger¹, maar het aantal observaties is gering, zodat dit verschil niet meer dan een indicatie is van een mogelijk bestaand reëel verschil tussen beide.

Risicospreiding?

De cijfers van Tabel 7 laten zien dat bedrijven ten opzichte van de voorgaande meting in februari voor aanvullende financiering vaker een beroep doen op zowel hun huisbank als op andere banken, c.q. een consortium of syndicaat van banken. De conclusie zou kunnen zijn dat de risico's nu meer gespreid worden².

Grotere bedrijven wenden zich vaker tot een andere dan hun huisbank

Bedrijven met een omzet van € 50 miljoen of meer gaan voor aanvullende financiering even vaak naar hun eigen huisbank als bedrijven met een omzet beneden die grens. Maar omzetgrootte heeft wèl invloed op de 'focus': bedrijven met een grotere omzet benaderen daarnaast veel vaker ook andere banken.

Bij bedrijven tot € 50 miljoen omzet schakelt één op de vier ook (een) andere bank(en) in, bij bedrijven met € 50 tot € 250 miljoen omzet is dit al 44%, en bij bedrijven met een omzet van €250 miljoen en meer zelfs 80%. Dit verschil is zelfs bij de betrekkelijk kleine aantallen waar het hier om gaat niet te negeren, en het is ook verklaarbaar: grote bedrijven zoeken grotere bedragen, en wenden zich daarvoor tot meer banken, c.q. tot een consortium of syndicaat.

Al dan niet deel uitmaken van een concern speelt nauwelijks een rol bij de keuze voor een bank of combinatie van banken.

¹ Namelijk op 74%, tegen 65% voor de concernbedrijven.

² Het onderzoek geeft geen antwoord op de vraag of het initiatief hiertoe ligt bij de aanvragers of bij de bank(en).

Tabel 7 Herkomst van de gevonden financiering

<i>Herkomst</i>	<i>februari 2010</i>	<i>augustus 2010¹</i>
<i>Aantal:</i>	<i>77</i>	<i>74</i>
huisbank	59%	69%
andere bank	40%	45%
participatiemaatschappij / regionale ontw. maatschappij	1%	3%
openbare kapitaalmarkt	7%	1%
leveranciers	0%	3%
regelingen van de overheid	2%	0%
anders	8%	14%
w.v. financiering via moederbedrijf		6%

Bron: EIM, augustus 2010.

4.3 Overheidsgarantieregelingen en hun bekendheid

Ruim de helft van de ondervraagden (58%) weet van het bestaan van overheids-garantieregelingen. Bij bedrijven die geen financiering zoeken is men, voor de hand liggend, wat minder goed op de hoogte: deze vraag is bij de vorige meting alleen aan aanvragers van financiering gesteld, en van hen bleek 70% op de hoogte van het bestaan van overheidsgarantieregelingen. Bij de huidige meting hebben alle respondenten deze vraag beantwoord.

Overheidsgarantie is slechts in een minderheid van de gevallen (12%) ook *aangeboden* door de banken bij wie aanvragen voor financiering gedaan zijn. Negen bedrijven hebben daadwerkelijk *gebruik* gemaakt van een garantieregeling. Hierbij moet worden bedacht dat veel van de grote bedrijven in dit onderzoek niet in aanmerking komen voor deze garantieregelingen. Vergelijking van de laatste meting met die van februari laat zien dat banken garantieregelingen nu méér aanbieden. Zie Tabel 8.

¹ Doordat meer antwoorden mogelijk waren tellen de percentages op tot meer dan 100.

Tabel 8 Overheidsgarantieregelingen

Aanbieden van overheidsregeling door banken	februari 2010	augustus 2010
Aantal ¹ :	65	50
bank heeft géén garantieregeling aangeboden	93%	80%
bank heeft groeifaciliteit aangeboden	1%	-
bank heeft garantie ondernemingsfinanciering aangeboden	3%	12%
bank heeft een andere regeling aangeboden	3%	8%
totaal	100%	100%

Bron: EIM, augustus 2010.

Op de vraag *waarom* geen gebruik is gemaakt van deze regelingen komen twee antwoorden het vaakst: niet nodig (n=14), en de bank heeft het niet aangeboden (n=12). Daarnaast lopen enkele aanvragen nog (n=3), krijgt men financiering uit het buitenland (n=2), of komt men om andere redenen niet in aanmerking (n=3). Eén respondent geeft aan de voorwaarden van de regelingen onvoldoende te kennen, een ander weet nog niet of hij er een beroep op zal doen ('hangt van het voorstel af'), en een derde maakt al gebruik van een andere overheidsregeling.

Zoeken 'gebruikers' financiering voor andere doelen?

Er is een zeer lichte indicatie dat ondernemingen waarvan de bank bij hun financieringsaanvraag een overheidsgarantieregeling heeft aangeboden vaker voor additionele investeringen financiering zoeken².

Zelfstandige ondernemingen beter op de hoogte

Van de bedrijven die deel uitmaken van een concern is 54% op de hoogte van het bestaan van overheidsgarantieregelingen. Bij zelfstandige ondernemingen is dat 69%.

4.4 Aanpassing van de kredietvoorwaarden door banken

Tabel 10 laat zien dat banken ook in de afgelopen periode hun voorwaarden voor kredietverlening hebben aangepast, zij het veel minder dan uit de meting van februari kan worden afgeleid. De uitkomsten die in Tabel 10 worden gepresenteerd van de meting in augustus 2010 zijn echter niet vergelijkbaar met die van de eerdere meting in februari: destijds is deze vraag alleen gesteld aan *aanvragers* van financiering (21% van de respondenten), nú aan *alle* respondenten.

¹ Deze vraag is alleen beantwoord door kredietaanvragers wier aanvraag door hun eigen of een andere bank geheel of gedeeltelijk is gehonoreerd. Van hen wéét 15% niet meer of de bank die zij hebben benaderd overheidsregelingen heeft aangeboden. Zij zijn in Tabel 8 niet meegeteld.

² Het gaat om slechts 9 ondernemingen die een overheidsgarantieregeling kregen aangeboden. Daarvan zochten er 6 financiering voor additionele investeringen, ofwel 67%. Bij alle zoekers naar financiering is dit 54%: zie Tabel 5. Het verschil tussen beide percentages is echter gelijk aan één cliënt van een overheidsgarantieregeling méér.

De selectie levert interessante verschillen op, en laat met name zien dat zij die financiering hebben aangevraagd veel vaker aanpassingen van de kredietvoorwaarden melden dan degenen die géén financiering hebben gezocht. Dezelfde conclusie kan worden getrokken uit een confrontatie van aanvragers en niet-aanvragers in de huidige meting: zie Tabel 9. Dit kan worden geïnterpreteerd als een aanwijzing dat banken de lopende financieringscontracten met bedrijven ongemoeid laten wanneer zij hun voorwaarden aanpassen, maar hun klanten bij *nieuwe* contracten en *aanvullende* financiering wél confronteren met aangescherpte voorwaarden.

Tabel 9 Aanpassing kredietvoorwaarden bij aanvragers en niet-aanvragers van financiering (n=380)

<i>Aanpassing heeft plaatsgevonden van:</i>	<i>bij aanvragers</i>	<i>bij niet-aanvragers</i>
rente	42%	22%
andere kosten zoals vergoedingen en provisies	40%	12%
omvang krediet of kredietlinie	26%	6%
kredietlooptijd	11%	2%
eisen aan onderpand	24%	3%
eisen aan minimum solvabiliteit	20%	2%
andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures	19%	6%

Bron: EIM, augustus 2010.

Aanpassing voorwaarden is nog steeds meestal verslechtering
 Vergelijking van de aanvragers uit Tabel 9 met die van februari 2010 in Tabel 10 laat een voortzetting zien van de daling van het aantal aanpassingen. Aanpassingen zijn nog steeds voornamelijk aanscherpingen van de voorwaarden: hogere rente en andere kosten, hogere eisen aan onderpand en solvabiliteit, en aanscherping van andere voorwaarden. Wél lijkt het aandeel waarbij de rente in voor de aanvrager gunstige zin wordt aangepast relatief toe te nemen: betrof in februari verreweg het grootste deel van de rente-aanpassingen een verhoging, in augustus is dat nog maar ruim de helft.

Invloed van bedrijfsgrootte en 'concern'

Hoewel de aantallen betrekkelijk gering zijn is er een lichte indicatie dat grote bedrijven (2.000 werknemers en meer) minder te maken hebben gehad met aanpassing van de kredietvoorwaarden.

Zelfstandige ondernemingen verschillen afgaande op de resultaten van de huidige meting niet van dochterbedrijven wat betreft aanpassing van de financieringsvoorwaarden. De meting in februari suggereerde dit wél: dochterbedrijven meldden toen vaker aanpassing van hun kredietvoorwaarden, en met name bij solvabiliteitseisen was er een groot verschil met zelfstandige ondernemingen. Het feit dat in februari 2010 alleen *aanvragers* deze vraag hebben beantwoord kan deze uitkomst hebben beïnvloed.

Tabel 10 Aanpassing kredietvoorwaarden bij de huidige en de vorige meting¹

Aangepaste voorwaarde	Aandeel februari	Aandeel augustus
rente	61%	25%
w.v. verhoogd	48%	15%
andere kosten zoals vergoedingen en provisies	44%	17%
w.v. verhoogd	42%	14%
beschikbare omvang van krediet of kredietlinie	32%	12%
w.v. verlaagd	15%	6%
beschikbare kredietlooptijd	22%	4%
w.v. verkort	10%	2%
eisen omtrent onderpand	30%	8%
w.v. aangescherpt	30%	8%
eisen omtrent minimum aan solvabiliteit	24%	6%
w.v. verhoogd	22%	5%
andere voorwaarden, zoals garanties en procedures	29%	10%
w.v. aangescherpt	28%	9%

Toelichting: de scheidslijn tussen de uitkomsten van de twee metingen maakt nogmaals attent op de beperkte vergelijkbaarheid ervan, als gevolg van de selectie van respectievelijk alleen aanvragers van financiering (februari) en alle bedrijven (augustus)

Bron: EIM, augustus 2010.

4.5 Financieringsbehoefte voor het komende halfjaar

Van alle bedrijven verwacht 16% in de komende zes maanden financiering nodig te hebben. Hierbij is bij beide metingen een sterke relatie met de 'historische' behoefte: bij de laatste meting denkt van degenen die in de voorgaande maanden al financiering hebben gezocht bijna 40% ook in de komende zes maanden behoefte te hebben aan aanvullende financiering. Van de bedrijven die eerder géén behoefte hadden aan financiering verwacht slechts 13% die in de komende tijd wél te hebben.

¹ Bij de meting in februari 2010 is gevraagd naar aanpassingen vanaf augustus 2009, in augustus 2010 naar aanpassingen sinds februari van dit jaar. De vragen zijn bij de februari-meting alleen beantwoord door aanvragers van krediet bij één of meer banken (n = 102). In augustus zijn ze echter beantwoord door alle respondenten, met de kanttekening dat zo'n 23% niet weet of hun bank aanpassingen heeft doorgevoerd. Zij zijn in Tabel 10 niet meegeteld. Dat brengt het aantal observaties op 384. De percentages van Tabel 10 tellen op tot zeer royaal boven de 100%. Meer antwoorden waren mogelijk en die zijn op grote schaal gegeven.

De meeste respondenten verwachten de gezochte financiering te kunnen krijgen, al zijn er bij de laatste meting wat meer die hierover nog in het duister tasten. Zie Tabel 11.

Tabel 11 Verwacht komend half jaar financiering te zoeken

<i>Verwachting voor het komend half jaar</i>	<i>februari 2010</i>	<i>augustus 2010</i>
verwacht behoefte aan financiering ¹	19%	16%
verwacht géén behoefte aan financiering	81%	81%
behoefte nog onbekend		3%
verwacht financiering te krijgen ²	88%	78%
verwacht financiering <i>niet</i> te krijgen	12%	12%
w.v. tòch proberen	12%	10%
weet niet		10%

Bron: EIM, augustus 2010.

Waarvoor men financiering nodig heeft

De meeste bedrijven hebben de financiering nodig voor additionele investeringen, en van de overige bestemmingen noemt men extra werkkapitaal het meest. Ten opzichte van de voorgaande meting is het belang van additionele investeringen toegenomen, dat van werkkapitaal licht afgenomen: zie Tabel 12. 'Andere doelen' betreffen projectontwikkeling, acquisitie, reorganisatie, en een research-installatie.

Additionele investeringen

Additionele investeringen betreffen, in die volgorde, bedrijfsmiddelen, overnames en huisvesting. Andere bestemmingen worden veel minder vaak genoemd. Ten opzichte van de meting in februari is de aanschaf van bedrijfsmiddelen als bestemming toegenomen. Dat geldt ook voor overnames, maar met de kanttekening dat de 4% van februari feitelijk wat hoger was: 'andere doel' bleek toen enkele malen overnames te betreffen.

Herfinanciering van bestaande leningen en herstructurering van de balans zijn als crisiseffect na 2008 inmiddels vrijwel uitgewerkt: dit wordt nauwelijks nog genoemd als bestemming voor de gezochte financiering.

¹ Deze vraag is gesteld aan alle (500) respondenten (augustus).

² Deze vraag is gesteld aan 80 respondenten (augustus) die op de vorige vraag hebben geantwoord dat ze voor het komende half jaar behoefte aan financiering verwachten.

Tabel 12 Doel(en) waarvoor men financiering nodig heeft

Doel	februari 2010	augustus 2010 ¹
	Aantal: 102	80
herfinanciering bestaande leningen	15%	7%
additionele investeringen	53%	63%
w.v. aanschaf bedrijfsmiddelen	12%	22%
w.v. huisvesting	10%	10%
w.v. groei	7%	-
w.v. overname van een bedrijf(sonderdeel)	4%	14%
w.v. innovatie	3%	5%
w.v. start van een nieuw bedrijf	3%	3%
w.v. internationalisering	1%	2%
w.v. niet nader gespecificeerd	13%	5%
herstructurering van bestaande leningen	2%	1%
herstructurering met het oog op verhogen solvabiliteit	3%	1%
werkkapitaal	37%	33%
ander doel	12%	6%

Bron: EIM, augustus 2010.

Het bedrag aan financiering waarnaar men op zoek gaat, is in ruim de helft van de gevallen minder dan € 5 miljoen. In 15% van de gevallen gaat het om een bedrag van € 50 miljoen of meer. De gezochte bedragen liggen bij de laatste meting beneden die van de meting in februari: 15% denkt aan € 25 miljoen en meer, terwijl dat in februari nog 30% was. Zie Tabel 13.

'Zelfstandig' heeft grotere financieringsbehoefte dan dochterbedrijf

De resultaten suggereren dat zelfstandige ondernemingen wat meer financieringsbehoefte hebben dan dochterbedrijven, en grotere bedragen zoeken. Voor de verwachte financieringsbehoefte gaat het om respectievelijk 21% en 14%, voor bedragen van € 5 miljoen en meer om 56% en 39%². De rol van moederbedrijven bij de financiering verklaart waarschijnlijk het verschil.

De omzet hangt voor de hand liggend samen met het gezochte bedrag: beneden de € 250 miljoen omzet zoekt een meerderheid bedragen onder de € 5 miljoen, boven die grens zoekt driekwart van de bedrijven bedragen van € 5 miljoen en meer.

¹ De percentages tellen op tot meer dan 100 doordat meer antwoorden mogelijk waren.

² Voor de verwachte financieringsbehoefte gaat het om percentages van alle observaties (500), voor het gezochte bedrag om 70.

Tabel 13 Bedrag van de te zoeken financiering

<i>Bedrag</i>	<i>februari 2010</i>	<i>augustus 2010</i>
<i>Aantal:</i>	<i>77</i>	<i>70</i>
minder dan € 2 miljoen	26%	25%
€ 2 tot € 5 miljoen	20%	29%
€ 5 tot € 25 miljoen	24%	31%
€ 25 tot € 50 miljoen	10%	4%
€ 50 tot € 150 miljoen	10%	10%
€ 150 tot € 300 miljoen	5%	0%
€ 300 miljoen en meer	5%	1%
totaal	100%	100%

Bron: EIM, augustus 2010.

5 Solvabiliteit en (extra) eigen vermogen

5.1 Solvabiliteit

De solvabiliteit ligt bij één op de vijf bedrijven beneden de 25%, bij één op de drie tussen 25 en 40% en bij de overige op tenminste 40%. In de bouw ligt de solvabiliteit met gemiddeld 30% het laagst: zie Tabel 14.

Vergeleken met de eerdere meting in februari is de solvabiliteit verbeterd: het aandeel van de bedrijven met een solvabiliteit beneden 25% is afgenomen van 25% naar 20%, en de gemiddelde solvabiliteit is toegenomen van 37% naar 39%. Een hogere solvabiliteit betekent overigens niet dat er per definitie meer eigen vermogen op de balans staat: het kan ook duiden op een lager balanstotaal. Dit laatste is in tijden van economische recessie aannemelijk. EIM heeft dit niet nader onderzocht.

Tabel 14 Solvabiliteit, totaal en per sector (n = 392¹)

Solvabiliteit	Percentage					
	totaal	Industrie	Vervoer en comm.	Handel en horeca	Diensten	Bouw
minder dan 25%	20%	16%	20%	15%	27%	29%
25 tot 40%	35%	30%	40%	42%	31%	49%
40 tot 60%	26%	28%	20%	27%	27%	17%
60% en meer	19%	27%	20%	15%	15%	6%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
gemiddeld	39%	43%	40%	39%	36%	30%

Bron: EIM, augustus 2010.

5.2 Extra eigen vermogen

Slechts 3% van de bedrijven uit het onderzoek heeft in de periode vanaf februari 2010 gezocht naar extra eigen vermogen voor de bedrijfsactiviteiten.

Géén eigen vermogen zoeken

Verreweg de belangrijkste reden om *niet* naar eigen vermogen te zoeken is: niet nodig. De tweede genoemde reden is dat eigen vermogen een aangelegenheid is van het moederbedrijf waar men onder valt: genoemd door 25%. Deze reden wordt bij de laatste meting vaker genoemd dan bij de eerdere in februari. Verder hebben nog enkele bedrijven afgezien van het aantrekken van extern eigen vermogen in de verwachting dat zij weinig kans maakten en er zijn nog enkele die geen zeggenschap wilden inleveren. Zie verder Tabel 15.

¹ Deze vraag is voorgelegd aan alle respondenten, maar ruim 20% weet de omvang van het eigen vermogen niet.

Tabel 15 Financieringsdoelen voor extra eigen vermogen (N=488)

<i>Zoeken naar eigen vermogen en reden waarom niet gezocht</i>	<i>februari 2010</i>	<i>augustus 2010</i>
heeft eigen vermogen gezocht	5%	3%
w.v. gewenste bedrag gevonden	4%	3%
w.v. niet gevonden	1%	0%
heeft géén eigen vermogen gezocht	95%	97%
w.v. niet nodig ¹	83%	74%
w.v. beslissing moederbedrijf	8%	25%
w.v. verwacht geen ev te kunnen aantrekken	2%	1%
w.v. wil geen zeggenschap inleveren	2%	2%
w.v. andere reden	4%	3%
totaal	100%	100%

Bron: EIM, augustus 2010.

Omvang en bestemming van het gezochte eigen vermogen

Meest genoemde bestemmingen voor het gezochte eigen vermogen zijn² extra werkkapitaal (n=4), investeringen (n=4) en herfinanciering van bestaande leningen (n=4). Verder worden betere bankfinanciering kunnen aantrekken, aanschaf van bedrijfsmiddelen en groei elk tweemaal genoemd. Maar het vaakst (n=5) noemt men versterken van de solvabiliteit, bij de 'andere' bestemmingen: betere balans van eigen en vreemd vermogen, solvabiliteit op peil brengen, zorgen voor extra solvabiliteit ten behoeve van Europese aanbestedingen. Driekwart van de bedrijven³ is er ook in geslaagd om extra eigen vermogen aan te trekken, slechts één is daar *niet* in geslaagd. Bij de resterende bedrijven loopt de procedure nog. Ten opzichte van de meting in februari lukt het nu kennelijk beter om extra eigen vermogen aan te trekken. Zie Tabel 16.

¹ De deelpercentages tellen op tot méér dan de 95% die geen EV heeft gezocht, omdat enkele respondenten meer antwoorden hebben gegeven.

² Totaal aantal is 16. Daarom alleen aantallen, en geen percentages.

³ Het gaat om in totaal 16 bedrijven.

Tabel 16 Succes bij het vinden van eigen vermogen

<i>Financiering daadwerkelijk gevonden of niet</i>	<i>Aantal februari</i>	<i>Aantal augustus</i>
voor het gewenste bedrag	18	12
voor minder dan het gewenste bedrag	0	0
in het geheel niet	6	1
procedure loopt nog	-	3
totaal	24	16

Bron: EIM, augustus 2010.

Het bedrag aan eigen vermogen dat men wilde aantrekken varieert: meestal minder dan € 10 miljoen, maar ook een aantal malen meer. Zie Tabel 17.

Tabel 17 Omvang van het gezochte eigen vermogen

<i>Bedrag</i>	<i>Aantal februari</i>	<i>Aantal augustus</i>
minder dan € 2 miljoen	7	1
€ 2 tot € 5 miljoen	3	5
€ 5 tot € 10 miljoen	3	2
€ 10 tot € 25 miljoen	5	
€ 25 tot € 50 miljoen	3	1
€ 50 tot € 150 miljoen	1	1
€ 150 tot € 300 miljoen	1	1
€ 300 miljoen en meer	0	1
totaal	23	12

Bron: EIM, augustus 2010.

In het komende half jaar te zoeken extra eigen vermogen

Niet meer dan 4% van de bedrijven uit het onderzoek denkt het komende half jaar op zoek te gaan naar extra eigen vermogen voor de bedrijfsactiviteiten.

Aandeelhouders worden het meest genoemd als de beoogde bron van dat vermogen (n=9), gevolgd door andere bedrijven (n=4) en een participatie- of regionale ontwikkelingsmaatschappij (n=2). Verder worden het moederbedrijf, de bank en grote beleggers nog genoemd.

De twaalf respondenten die de vraag naar het gezochte bedrag hebben beantwoord denken in de helft van de gevallen aan een bedrag van minder dan € 5 miljoen extra eigen vermogen. Van de overige zes noemen er drie meer, en drie minder dan een bedrag van € 50 miljoen.

De meeste bedrijven¹ verwachten het beoogde extra eigen vermogen aan te trekken: zie Tabel 18.

Tabel 18 Bestemming voor te zoeken extra eigen vermogen

<i>Doel aantrekken eigen vermogen</i>	<i>Aantal februari²</i>	<i>Aantal augustus</i>
extra werkkapitaal	7	5
extra buffervermogen t.b.v. aantrekken vreemd vermogen	5	0
herfinanciering bestaande leningen	4	1
groei	4	0
overname van bedrijf of bedrijfsonderdeel	3	1
investeringen	2	4
huisvesting	1	0
aanschaf bedrijfsmiddelen	1	2
ander doel	6	4
totaal	25	17

Bron: EIM, augustus 2010.

¹ Het gaat om in totaal 16 bedrijven.

² Door onvoldoende aantallen zijn percentages hier niet zinvol, vandaar de keuze voor aantallen. Meer antwoorden waren mogelijk; daarom tellen de afzonderlijke categorieën op tot méér dan de 25 van het totaal.

Bijlage I Concernonderdelen en zelfstandige bedrijven

Tabel 19 Vergelijking concernonderdelen met zelfstandige bedrijven

<i>Categorie</i>	<i>Concern</i>	<i>Zelfstandig</i>	<i>N</i>
aanvullende financiering gezocht	11%	28%	496
t.b.v. herfinanciering bestaande leningen	3%	3%	75
t.b.v. additionele investeringen	41%	69%	75
t.b.v. werkkapitaal	39%	31%	75
financiering gevonden voor gewenste bedrag ¹	76%	86%	
voor minder dan het gewenste bedrag	15%	10%	
géén financiering gevonden	9%	3%	
totaal	100%	100%	75
financiering verkregen bij eigen huisbank	65%	74%	72
op de hoogte van overheidsgarantieregelingen	54%	69%	499
<i>aanpassing kredietvoorwaarden door bank:</i>			
aanpassing rente	18%	23%	380
aanpassing vergoedingen, provisies e.d.	12%	17%	380
aanpassing solvabiliteitseisen	4%	5%	380
aanpassing garanties, doorlooptijden, procedures, e.d.	7%	9%	380
verwacht komende 6 maanden behoefte aan financiering	15%	22%	483
t.b.v. additionele investeringen	64%	63%	80
t.b.v. werkkapitaal	34%	30%	80
solvabiliteit	40,7%	34,6%	392
bedrag gezochte financiering ² (afgelopen periode)	1,00	1,03	70
doorlooptijd behandeling kredietaanvraag	1,00	1,07	70
bedrag gezochte financiering (komende periode)	1,63	1,25	80

Bron: EIM, augustus 2010.

Leeswijzer bij de tabel

De aantallen in de laatste kolom (N) zijn het totaal van 'concern' (73%) + 'zelfstandig' (27%). Voorbeeld: 496 bedrijven hebben aanvullende financiering gezocht, namelijk 366 dochterbedrijven en 130 zelfstandige bedrijven. Van de 366 dochterbedrijven heeft 11% aanvullende financiering gezocht. Van de 130 zelfstandige bedrijven heeft 28% aanvullende financiering gezocht.

¹ Bij al dan niet vinden van financiering voor het gewenste bedrag zijn de nog lopende aanvragen buiten beschouwing gelaten.

² Bedragen en doorlooptijden zijn gemeten in 7 of 8 categorieën. Van de scores 1-7 of 1-8 op deze variabelen is het gemiddelde berekend. Dat is vervolgens op 1,00 gesteld voor de ene categorie (dochterbedrijf of zelfstandig) waarna het verschil met de andere is aangegeven. Conclusie: zelfstandige bedrijven zoeken wat grotere bedragen. De doorlooptijd van de aanvraag verschilt weinig tussen beide categorieën.

Bijlage II De vijf sectoren

Tabel 20 Vergelijking vijf sectoren

<i>Categorie</i>	<i>Industrie</i>	<i>Bouw</i>	<i>Handel en horeca</i>	<i>Vervoer en communicatie</i>	<i>Diensten</i>	<i>N</i>
aanvullende financiering gezocht	13%	23%	14%	19%	15%	497
t.b.v. herfinanciering bestaande leningen	13%	10%	0%	14%	23%	79
t.b.v. additionele investeringen	50%	50%	69%	50%	52%	79
t.b.v. werkkapitaal	39%	40%	31%	14%	41%	79
financiering gevonden voor gewenste bedrag	57%	46%	92%	61%	77%	
voor minder dan het gewenste bedrag	13%	9%	0%	13%	14%	
géén financiering gevonden	4%	18%	0%	13%	0%	
aanvraag loopt nog	26%	27%	8%	13%	9%	
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	79
financiering verkregen bij eigen huilsbank	76%	63%	69%	57%	68%	74
op de hoogte van overheidsgarantieregelingen	57%	70%	58%	58%	56%	500
<i>aanpassing kredietvoorwaarden door bank:</i>						
aanpassing rente	33%	29%	16%	25%	22%	380
aanpassing vergoedingen, provisies e.d.	23%	29%	13%	15%	10%	380
aanpassing solvabiliteitseisen	6%	13%	4%	9%	5%	384
aanpassing garanties, doorlooptijden, procedures, e.d.	11%	26%	7%	6%	8%	384
verwacht komende 6 maanden behoefte aan financiering	18%	19%	16%	14%	15%	500
t.b.v. additionele investeringen	75%	38%	57%	83%	52%	80
t.b.v. werkkapitaal	32%	38%	21%	20%	45%	80

Bron: EIM, augustus 2010.

Leeswijzer en methodologische kanttekening

Een methodologische kanttekening bij Tabel 20: het gaat hier om uitsplitsing van het totaal naar vijf sectoren. Zo betreft de tweede regel een aantal van 79 dat is verdeeld over 18, 17, 10, 11 en 23 bedrijven in resp. industrie, bouw, handel, transport en diensten. In de industrie heeft dus 13% van 18 bedrijven herfinanciering gezocht van bestaande leningen. Niet meer dan twee erbij, en het percentage was (vrijwel) gelijk geweest aan dat van de dienstensector. Verschillen tussen bedrijfstakken moeten daarom wel èrg stevig uitvallen om conclusies te kunnen trekken.